

սարակ ջրով կըլուան : Ի՞նչ դարուս սկիզբները Լ՛նգղիա ուրիշ տեսակ մը գտան անագելու՝ որ հիմա Վաղղիայի մէջ ալ կը գործածուի . այսինքն ամառնի մէջ կը գնեն ջրի մէջ հալած գինիի տորտ , մէջն ալ քանի մը անագէթիթեղ , գնտասեղները ասոր մէջ գնելով կ'եփեն :

Իսկ արծաթագոծելու համար ամանի մէջ քիչ մը լուծած արծաթ՝ կը գնեն , վրան ալ շատ մը ջրով լուծած գինիի տորտ կըլեցընեն ու գնտասեղները մէջը կը ձգեն : Լ՛նգղիացիք արդյրէ թելը դեռ գնտասեղ չշինած՝ թելահանով կ'արծաթագոծեն :

Լ՛մէն բան լմննալէն ետքը՝ թուղթի վրայ կըխօթեն ու կըծախեն : Վնտասեղին գինը հաստութենէն ու բարակութենէն կըչափուի : Լ՛ուրեմ պերկի գործարանին մէջ 12 կարգ մեծութիւն գնտասեղ կըշինեն . առջի կարգէն հարիւր հատը՝ իրեք ու կէս լիպրէ կը կշռէ , իսկ ետքի կարգէն հարիւր հատը կէս ունկի միայն կը կշռէ :

Եղբարձի Զբոս շինելու Վրայ :

ԵՆԴԱՄՈՄԻ Զրագները երկու տեսակ են . մէկը կ'ըսուի Դոմոս¹ , իսկ մէկալը ԴոմկամԴոմեդէն² : Ե՛մուպատ կ'ըսուի ան երկայն բարակ պլլած մռմեղէնը որ կը գործածուի մօտ տեղ մը երթալու գալու կամ առ ձեռն գործ մը տեսնելու համար : Իսկ մոմը երկու տեսակ է . մէկը կաղպարով շինած , մէկալը շերեփով թափած . աս երկրորդ կերպով կըշինուին մեծ ու հաստ մոմերն ալ որ ժամերու մէջ կը վառուին :

Ե՛մուպատ շինելը ատեն մը մոմագործին դժուար աշխատանքներէն մէկն էր . վասն զի քանի որ մանելու

համար մասնաւոր գործիք հնարուած էր՝ պատրուգին թելերը հաւասար երկայնութիւն չէին ունենար , ձեռքով մանուած բամբակին թելերը հաւասար հաստութիւն չէին ունենար , և պէտք կ'ըլլար բարակ թելին հետ հաստ թել մը գնել , որպէս զի մէկուն գիմացկունութիւնը մէկալին տկարութեանը տեղը բռնէ :

Ե՛մանապէս ան երկայն պատրուգին վրայ շերեփով մոմը թափելն ալ շատ դժուար ըլլալուն , աւելի կարճ կըշինէին . բայց անոր հաստութիւնն ալ միակերպ չէր ըլլար : Իսկ հիմա աս բաներս պարզ գործիքներով շատ դիւրացած են :

Որովհետեւ մոմպատը ինչ երկայնութեամբ որ ուզես կրնաս շինել , ուստի պատրոյգը քանի թելի հաստութեամբ պիտի շինես նէ՝ այնչափ կարժ՝ բամբակ առ ու կարժաւին կիմնազուկին՝ վրայ անցընելով , ամէն կարժին ծայրերը մէկտեղ բեր ու կըծիկ մը ըրէ , կամ ճախարակի մը վըրայ առ , ինչպէս որ կ'ընեն գուրպայ հիւսելու բամբակը . թէ որ թելը յանկարծ բրդի նէ , ոստայնանկի՝ կամ ոսկեմանի կապ՝ ըրէ , որպէս զի թելը չկարճընայ ու կունտ չըլլայ :

Ե՛մուպատ շինելու համար պարզ գործիք մը հնարուած է , որ գլխաւոր երկու կտոր կըբաժնուի . մէկն է տասը բթաչափ տրամագծով ու քսան բթաչափ երկայնութիւն երկու փայտէ գլաններ . ասոնք իրենց առանցքին ծայրերէն երեսուն բթաչափ բարձրութեամբ ոտքերու վրայ կըդրուին . գլաններուն առանցքին ծայրերն ալ մէյմէկ բռնելիք պիտի ունենան՝ որ անկէ բռնես դարձընես . երկրորդն է փայտէ քառակուսի չորս ոտքով թող մը . վրան հաստատուած պիտի ըլլայ աղէկ անագած պղնձէ հակըթաձե խոր տաշտ մը , մէջտեղը դուրս ցցուած երկրթէ կեռ կամ

1 Արծաթը ժանտաջրի (սեւադ) մէջ ձգելով մասունքները կըբայցային ու փոշիի պէս ամանին տակը կընստին . աս փոշին կ'ըսուի լուծած արծաթ :

2 Ընէ :

3 Պալմոն :

1 Զիւն :

2 Էլեմ :

3 Չուլա :

4 Սըրմալէ քի-նի-նի :

5 Պագը :

6 Թէպէ :

Ճանկ մը պիտի ունենայ, տաշտին երկու կողմերն ալ երկու իրեք մատ բարձր եզերք պիտի ունենայ, իսկ հակըթաձեւին երկու սուր ծայրերը բաց . աս երկու ծայրերը այնպէս շինուած պիտի ըլլան՝ որ մէջը կարենայ կլոր թելահան՝ մը հաստատուիլ . աս թելահանը իրեք մատ լայնութեամբ կլոր շրջանակ մըն է . վրան ալ կարգ մը ծակեր կան . աս ծակերուն առջինները պզտիկ պիտի ըլլան, և ետեւէ ետեւ պիտի մեծնան . բոլոր գործիքը աս է :

Հիմա ըսենք թէ կ'ուզես մոմպատ շինել աս գործիքովս . նախ երկու գլանները իրենց ոտքերովը մէկմէկէ հինգ վեց ոտնաչափ հեռու կը դնես, անոնց մէջտեղն ալ երկու գլանէն հաւասար հեռաւորութիւն կը դնես փայտէ աթուր՝ վրայի տաշտովն ու թելահանովը . ետքը ան տաշտին մէջ կը լեցընես հալեցուցած մեղրամոմը՝ այնչափ որ մէջի խոր տեղը լեցուի, ու երկըթէ ճանկը ծածկուի . և որպէս զի մեղրամոմը չսառի, հապա միշտ հալած մնայ, ան աթուին տակն ալ կրակարան մը դիր մաղմաղ կրակով, որպէս զի մեղրամոմը սաստիկ տաքութեամբը չայրի ու չսենայ : Այսպէս գործիքները պատրաստելէ ետքը, առ ան պատրուգի համար պատրաստած բամբակի կծիկը որ վերն ըսինք, և բամբակին ծայրէն հինգ վեց բթաչափ տեղ մեղրամոմին մէջ թաթխէ, ու տաք տաք գլաններէն մէկուն վրայ կպցուր, ետքը բոլոր բամբակն ալ նոյն գլանին վրայ պըլլէ . ետքը ան բամբակին ծայրը տաշտին մէջի ճանկին տակէն անցընելով մէկ կողմի թելահանին պզտի ծակէն անցուր ու տար ան ծայրն ալ առջի գլանին դիմացը եղած գլանին վրայ կպցուր . աս միայն դիտելու է որ թէ պէտ առջի բերան թելահանին մանր ծակերէն պիտի անցուի պատրոյգը, բայց խիստ պզտիկ չըլլայ, հապա այն-

պէս որ պատրոյգը կարենայ ծակէն դիւրաւ անցնիլ : Հիմա աս երկրորդ գլանին առանցքին կոթէն բռնէ ու կամաց կամաց դարձու՝ ինչուան բոլոր մէկալ գլանին վրայ պըլլած բամբակդ տաշտին մէջի մեղրամոմին մէջ թաթխուելով ու թելահանին ծակէն անցնելով դարձուցած գլանին վրայ գայ պըլլուի . ան ատեն թելահանը (որ առաջ տաշտին աս ծայրը հաստատեր էիր) տար տաշտին մէկալ ծայրը հաստատէ, ու պատրոյգն ալ առջինէն աւելի հաստ ծակէն անցընելով՝ նորէն գլանին վրայ կպցուր, ու հիմա աս գլանին կոթէն բռնելով ասիկայ դարձուր, ինչուան որ առջինին պէս դիմացի գլանին պատրոյգը՝ դարձուցած գլանիդ վրայ պըլլուի, և որչափ կ'ուզես որ մոմպատը հաստ ըլլայ՝ նոյն գործողութիւնը կրկնէ, թելահանին տեղը փոխելով, ու մէյմը մէկ գլանը՝ մէյմըն ալ մէկալը դարձընելով . աղէկ կ'ըլլայ՝ թէ որ առաջուց թելահանը քիչ մը տաքցընես, որպէս զի մոմպատը ծակերուն մէջէն անցնելու ժամանակը դիւրաւ սահի . տաշտին մէջի մեղրամոմն ալ պակսելուն պէս՝ պէտք է լեցընել, որ ճանկը դուրս չմնայ : Այս կերպով շատ աղէկ ու դիւրաւ կը շինուին ամէն տեսակ մոմպատները, թէ ճերմակ և թէ դեղին մեղրամոմէ եղածները :

Հիմա տեսնենք թէ մոմը ինչպէս կը շինեն : Սոմերը մէյմը կաղպարով կը թափուին, մէյմըն ալ շերեփով մեղրամոմը պատրուգին վրայ թափելով : Այսպէս շինուած մոմերը ապակէ կաղպարներու մէջ կը թափուին, և ճարպէ մոմերը ինչ կերպով որ կը շինուին՝ նոյն կերպն է ամենեւին նաև մեղրամոմէ շինուածներունը : Պատրոյգները բամբակէ շինուած ու քիչ մը ոլորած են, և գործածելէն առաջ պէտք է զանոնք ճերմակ մեղրամոմով օծել, որպէս զի թելերը միակերպ շիտակ ըլլան, և գլուած կամ ծիւծիւ եղած թելերը բռն վրան թափուած մեղրամոմին մէջ չմտնեն :

որ վառելու ատեն բոցը ճիւղ ճիւղ չբաժնուի, կամ պատրուգին մէկ քանի թերերը մոմին այլեայլ կողմերէն դուրս ելելով՝ մոմը չհալեցնեն:

Պատրոյգները հաւասար կտրելու համար պարզ գործիք մը կայ, որ հասարակ հաստեկ տախտակ մըն է՝ ոտքերու վրայ հաստատուած. աս տախտակին մէկ ծայրը ծակ ծակ, իսկ մէկալ ծայրը սուր դանակ մը տնկած է: Տախտակին ծայրի ծակերէն մէկուն մէջ կը խոթես կլորեկէ գաւազան մը, ու պատրուգին մէկ ծայրը անոր վրայ հաստատելէն ետքը՝ կը բռնես պատրոյգը՝ կը հասցնես ինչուան տնկած դանակին, ու անոր քսելով կը կտրես. պատրոյգները երկայն կամ կարճ ընելու համար՝ գաւազանը մէկ ծակէն կը հանես և ուրիշ ծակ մը կը խոթես, դանակէն հեռացնելով կամ մօտեցնելով:

Թափանցիկ մոմ շինելու համար առ հաւասար չափով պալենայ ձկան ըղեղին վրայի ճարպէն¹, ու ճերմակ ազնիւ մեղրամոմ. առջի նիւթը դիր կլայեկած պղնձէ անօթի մը մէջ, ու մեղմ կրակով հալեցուր, մեղրամոմն ալ քիչ քիչ մէջը ձգէ ու անդադար խառնէ, և աղէկ մը հալելէն ետքը՝ կաղպարներու մէջ թափէ:

Սոմերը թափանցիկ ու դիմացկուն ընելու համար՝ այսպիսի գիւտ մըն ալ կայ: Եւ 2 մաս հնդկաստանի շագանակ², 1 մաս ձէթ, 3 մաս պալենայի

¹ Աս ճարպը ձկան ըղեղին վրայէն զատուելէն ետքը՝ օդ տեսածին պէս կը սնդանայ. մամուլով ճզմուելով՝ հեղուկ եղը ու բիւրեղացած մասունքը կը զատուին. աս բիւրեղացած մասունքը մեղմ կրակով կը հալեցնեն, ու ետքը պաղեցնելով թերթ թերթ կը բիւրեղանայ սատափի ձևով: Գոյնը ճերմակ է. ձեռքդ առնես նէ՝ եղի ու սապոնի պէս կակուղ է. բարակ թերթերը թափանցիկ են, և խիստ շուտով կը հալին. հարկւրամասն ջերմաչափին 45° կամ 50°-ին կը սառնի, ցնդական ու թանձր եղերու մէջ խիստ շուտ կը լուծուի, ասոնցմէ ետքը աւելի եթերի մէջ կը լուծուի քան թէ ալքոհոլ. գեղածախներու քով շատ կը գտնուի ու գաղ. Blanc de baleine կամ adipocire կ'ըսուի:

² Լատ. Aesculus hippocastanum. Գղ. Marron d'Inde.

ճարպ, և 6 մաս զուտ մեղրամոմ: Եւ գանակները կեղւէլէն ետքը՝ դիր սանդի մը մէջ ու աղէկ մը ծեծէ, և սանդին բոլորտիքը կրակ լեցուր որ մեղմ կերպով տաքնայ, ճարպն ալ քիչ քիչ մէջը դիր: Երբ բոլոր կը հալի, ձէթը մէջը լից ու աղէկ մը խառնէ, և ետքը տար հալեցուցած մեղրամոմիդ մէջը լեցու՝ ու խառնէ որ բոլոր նիւթերը իրարու հետ միանան. ետքը ապակե կաղպարներու մէջ թափէ: Իսկ մոմերը կաղպարներուն մէջէն հանելու համար՝ քիչ մը ատեն տաք ջրի մէջ բռնէ զանոնք, որով կաղպարները կը լայնան, ու մոմը դիւրաւ դուրս կ'ելլէ:

Երեփով թափուած մոմերն ալ մի և նոյն կերպով կը շինուին: Եւ բանիս համար պիտի ունենաս նախ երկրթէ կամ կաւէ շինած թոնիր մը. աս թոնիրն վրան պղնձէ խորունկ տաշտ կամ կոնք մը պիտի ըլլայ, ան տաշտն ալ թիթեղէ՝ բարձր եղերք պիտի ունենայ, երկու տեղէն ալ իրեք չորս մատ լայնութեւ ճեղքեր, ուղի մոմերը մէջէն անցնին: Բ. Վայտէ խոշոր շրջանակ մը՝ վրան մէկուկէս կամ երկու բթաչափ մէկմէկէ հեռու երկրթէ ճանկեր գամած: Եւ շրջանակը այնչափ մեծ պիտի ըլլայ որ յիսուն մոմ վրան կարենաս կախել. և կեղրոնէն չուանով կախուած պիտի ըլլայ՝ վերի ըսած թոնիրն վրայ քիչ մը քովընտի, և այնչափ բարձր որ կախած մոմերդ տակի տաշտին չքրսուին: Գ. Պիտի ունենաս խոշոր շերտի մը: Դ. Թափածու երկրթէ կրակարան մը թոնիրն մէջը դնելու համար, որպէս զի տաշտին մէջի մեղրամոմը հալած մնայ, և կրակին տաքութիւնը ուղած ատենդ մեղմելու համար ալ ծակ ծակ երկրթէ թիթեղ³ մը՝ կրակարանին վրայ դնելու:

Գործիքները այսպէս պատրաստելէ ետքը՝ պատրոյգները առ, ու ան ծայրերը՝ ուսկից որ պիտի կախես շրջանակին վրայի ճանկերուն, թի-

Թեղէ մէյմէկ պզտիկ խողովակներ անցու, որպէս զի մեղրամոմը պատ-
րոյգներուն վրայ Թափելու ատենդ
ան ծայրերուն վրայ ալ չթափուի, որ
ետքը դժուար չվառի: Ենոնց վրայ մէյ-
մէկ շերեփ մեղրամոմ Թափելէդ ետ-
քը՝ զատ զատ կախէ զանոնք շրջանա-
կին ճանկերուն վրայ, ու ան շրջանա-
կը դարձնելով՝ նորէն նորէն Թափէ
վրանին մեղրամոմը. բայց նայէ որ
կամաց կամաց լեցնես՝ որպէս զի ա-
ւելի մեղրամոմ բռնէ վրանին, և հա-
լածը տակի տաշտին մէջ վազէ: Եւս
պէս տասը տասուերկու անգամ կը
Թափես, ինչուան որ մեծ կամ պզտի
մոմերը ուզածիդ չափ հաստընան.
առջի Թափելուն՝ պատրոյգը միայն
կըթըջի, երկրորդին կըսկսի ծած-
կուիլ, իսկ չորրորդին կըսկսի ձեա-
նալ ու հաստընալ: Իսկ մոմերուն
ծայրերը կոնոնաձև ընելու համար՝
պէտք է որ չորրորդ անգամ Թափե-
լէդ ետքը՝ կամաց կամաց աւելի վա-
րէն սկսիս Թափել. և Թէ որ Թափե-
լու մոմերդ շատ երկայն են (որով
փայտէ շրջանակն ալ հարկ կ'ըլլայ ա-
ւելի բարձր կախել), ան ատեն սան-
դուխ մը դնելով կրնաս ելլել ու մեղ-
րամոմը Թափել, որ աւելի դիւրին
կ'ըլլայ:

Մոմերը Թափելէդ ետքը, երբոր
դեռ տաք են՝ բրդէ կըտաւներու մէջ
պատէ, որպէս զի կակուղ մնան. ետ-
քը մէկիկ մէկիկ առ ու երկայն ու
լայն ողորկ սեղանատախտակի մը վրայ
դնելով, և ուրիշ ողորկ տախտակով
գլորտըկելով շրտկեցու: Ետոյ ծայ-
րի Թիթեղէ խողովակները հանէ,
փայտէ դանակով մը ծայրերնին շտկը-
տէ, և ուրիշ շրջանակներու վրայ կա-
խելով չորցու ու ծախէ:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆՈՍՈՒԹԻՒՆ

Հին անօթներու վրայ:

Եւս կ'ըսուին ընդհանրապէս ան
ամանները, որոնց մէջ զանազան բա-
ներ և մասնաւորապէս հեղուկներ կը
պահուին: Ետենով կարծիք մը կար
Թէ հիները կենդանեաց եղջիւրները
կը գործածէին շիշի ոչ գաւաթի տեղ,
և աս սովորութիւնը զանազան ազ-
գեր երկայն ատեն պահեցին. ինչպէս
նաև տապանակին մէջ պահուած որ-
եղը եղջիւրի մէջ կը պահուէր: Պա-
ղիանոս կ'ըսէ Թէ Հռոմեղջիւրի մէջ
կը կշռէին եղը, գինին, քացախը և
մեղը. Սվրատիոս և Կեսար ալ նոյն
բանը կը հաստատեն. իսկ Պլինիոս
կ'ըսէ Թէ աս սովորութիւնը ունէին
նաև բոլոր հիւսիսային ազգերը.
Բսենոփոն ալ նոյնը Եւրոպայի ու
Եսիոյ զանազան ժողովրդոց համար կը
գուրցէ: Հին բանաստեղծները դիւ-
ցազանց համար կ'ըսեն Թէ եղջիւրէ ա-
մանով կըխմէին իրենց ըմպելիքը. և
աս տեսակ գաւաթ գործածելը՝ րա-
ստանի մէջ ինչուան հիմա ալ կայ: Եւ
կէ ետքը սկսած պիտի ըլլան մարդիկ
խեցեղէն ամաններ գործածել. ետքը
սովորութիւնս եղաւ կենդանեաց տի-
կը գործածել՝ մէջը հեղուկ պահելու
համար: Տիկ գործածելու սովորու-
թիւնը խիստ հին է. ինչպէս կը տես-
նենք ծննդոց գրքին մէջ, որ երբոր
Եբրահամ Եւարը վաւրտեց, ջրի տիկ
մը տուաւ իրեն: Եւսպիսի բնական
անօթներէն ետքը ելան հետ զհետէ
ուրիշ զանազան ձևերով անօթներ,
որոնց վրայ աղէկ կըխօսի Եթենէոս
յոյն մատենագիրը:

Հիները կը ջանային ան ձևով շի-
նել իրենց անօթներն որ աւելի յար-
մար ըլլան գործածութեան, միանգա-
մայն աչքի ալ աղէկ երեւնան. ուստի